

The Reformation in the Croatian Historical Lands. Research results, challenges, perspectives, (ur. Zrinka BLAŽEVIĆ – Stanko JAMBREK – Nataša ŠTEFANEC), Biblijski institut, Zagreb, 2015., 300 str.

Zbornik radova o reformaciji u hrvatskim povijesnim zemljama plod je znanstvenog skupa održanog od 25. do 27. travnja 2013. godine, povodom 450. obljetnice tiskanja Novog zavjeta na hrvatskom jeziku. Upravo je ta obljetnica poslužila da se znanstveno obradi povijest reformacije na hrvatskim prostorima. Dosad je povijest reformacije, uz nekoliko iznimaka, u hrvatskoj historiografiji uglavnom bila promatrana na globalnoj razini i kao globalni fenomen, sada je ona stavljena u mikropovijesni kontekst i uvjete, odnosno promatrana je na razini hrvatske povijesti 16. stoljeća. Zbornik je u potpunosti tiskan na engleskom jeziku, čime je otvorena mogućnost da se i čitalačka publika, osobito historiografija, izvan hrvatskoga jezičnog područja upozna s reformacijom kao fenomenom koji je u 16. stoljeću imao odjeka i u hrvatskim povijesnim zemljama. Organizatori znanstvenog skupa bili su Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Biblijski institut iz Zagreba, Evangeličko teološko učilište iz Osijeka i Slavenski znanstveni institut iz Beča.

Sam zbornik podijeljen je u pet cjelina, a započinje opširnim uvodom, »Foreword« (7–11), koji su napisali urednici zbornika. U njemu se detaljno razlaže poticaj za organiziranje takvoga znanstvenog skupa, značenje reformacije kao globalnog fenomena, da bi se zatim prešlo na mikro razinu, odnosno na odjek reformacije u hrvatskim povijesnim zemljama. Nakon toga autori progovaraju o samoj strukturi zbornika, objašnjavajući pojedinačno svaku cjelinu. Time žele pokazati kako je upravo takva struktura zbornika izabrana kako bi se stvorila cjelovita slika o reformaciji na hrvatskim prostorima. Na kraju zaključuju kako je odabir članaka i njihovo strukturiranje uključilo širok raspon tema i metodoloških pristupa. Tu su zastupljene sinteze utemeljene na arhivskom građivu i analitičke regionalne i teorijske studije koje otvaraju tu dosta zapostavljenu temu u hrvatskoj historiografiji. »The reformation in the Croatian Historical Lands as a Research Challenge« (13–48) naslov je prve cjeline koja sadrži dva znanstvena rada, Zrinke Blažević »Reformation Studies in the Croatian Context: Possibilities« (15–31) i Stanka Jambreka »The Reformation in the Croatian Historical Lands as Spiritual and Cultural Transfer« (33–48). U tome dijelu istražuju se teoretski trendovi i metodološke inovacije u suvremenim znanstvenim studijama o reformaciji. Zrinka Blažević započinje svoj rad pretpostavkom kako je reformacija najreprezentativniji nadnacionalni proces i praksa na početku ranoga novog vijeka. Ona metodološki ispituje analitičke i interpretativne mogućnosti i perspektive trenutnog teoretskog pristupa kao što je kulturni teorijski transfer, konfesionalna mobilnost u teoriji, intermedijalni studiji, povijesni imaginarij i različite druge pristupe u proučavanju reformacije. Na sličnim teorijskim premisama piše i Stanko Jambrek, koji sustavno analizira teološki sadržaj, diskurzivnu formu i reprezentativnost medija koji su bili značajni za širenje reformacije u hrvatskim povijesnim zemljama. Ukazujući na utjecaj reformacije u svakodnevnoj praksi, Jambrek zaključuje kako reformacija nije bila samo model transfera kulture u ranome novom vijeku nego i formativna komponenta cijeloga ljudskog »Lebenswelt«.

Sljedeće poglavlje zbornika nosi naslov »The Reformation of Ideas« (49–106) i sadrži tri znanstvene rasprave. Prvi rad jest »God and Man in Croatian Crikveni ordinalic« (51–61) Fanike Krajnc-Vrečko, gdje se istražuje utjecaj reformacijske doktrine na intelektualni život rane moderne povijesti. Stoga autorica u radu prati tragove modela reformacijske antropologije, čiji je glavni cilj i smisao bio da uspostavi ravnotežu između Boga i čovjeka na kristološkom temelju. O predstavljanju islama u *Magdeburšim centurijama* u svom članku »Understanding Islam According to the Magdeburg Centuries« (63–81) bavi se Tomislav Vidaković. Nakon što je predstavio islam i islamsku teologiju te islamsko vjerovanje prema *Septima centuria* autor zaključuje kako je razumijevanje islama u skladu sa srednjovjekovnom tradicijom i učenjem Martina Luthera. Posljednji znanstveni članak u ovom poglavlju jest »From Savage to Civilized: Schools and Student Life in Rural Hungary before the Reformation« (83–106) autorice Gabrielle Erdélyi, koja piše o školama na početku 16. stoljeća kao ključnom čimbeniku socijalizacije. Ona kreativno kombinira različite interpretativne pristupe od *Alltagsgeschichte* i povijesne antropologije kako bi prikazala povijest studija i učenja, pritom ukazuje na sve one čimbenike koji su utjecali na to da 1520-ih škole postanu mjesta širenja novoga reformacijskog učenja.

Simultani, antagonistički i komplementarni odnosi između reformacije i protureformacije kao dvaju suprotstavljenih ideja jesu ključne teme koje obuhvaćaju treću cjelinu zbornika pod naslovom »(Counter-) Reformation« (105–147). Cjelina započinje radom Stanka Andrića »A Protestant Letter and its Catholic Interpreters: Michael Starinus's Pastoral Report from 1551 and its Echo in Croatian Historiography« (109–120). Andrić gradi svoju interpretativnu analizu na pismu Mihaela Starinusa napisanom 1551. godine u mjestu Laskó (danas Lug) u Baranji. U tom pismu, bivši franjevac koji se obratio na protestantizam, opisuje na podrugljiv način kako su se katolički svećenici borili za kršćane u okolici Valpova i Vukovara. Andrić pismu pristupa kritički i historiografski ga interpretira, prikazujući autorovu ideološku podlogu. Popularna protestantska legenda o »teškoj sudbini« Francesca Spiera, padovanskog odvjetnika i dvostrukog prozelita, poslužila je kao podloga za studiju Marine Miladinov »A Christianity Becomes Blind: Echoes of the Terrible History of Francesco Spiera in the Hungarian and Slavic Lands« (121–136). Komparirajući različite verzije legende iz 16. stoljeća mađarskih i slavenskih autora s originalnom pričom, Miladinov analizira njihove lokalne specifičnosti i rekonstruira kompleksni lanac u recepciji same priče. Franc Kuzmič u svom radu, »The Evangelical Church in Surd as Spiritual Center for Međimurje and Prekmurje in the 17th and 18th Centuries« (137–147), piše o povijesti evangeličke zajednice u Surdu, a time i u županiji Somogy. Obrađuje povijest protestantskih vjernika i njihove zajednici, koji nakon djelovanja protureformacije više nisu bili dobrodošli u Međimurju i Prekmurju. Kuzmič donosi zanimljiv slučaj »vjerskih sloboda« na regionalnoj razini reflektiranih u svakodnevnoj praksi i životnim izborima stanovništva susjednih područja.

Četvrta cjelina »The Reformation at the Borderlands« (149–248) tematski je i konceptualno središnji dio zbornika. Donosi rasprave o regionalnim specifičnostima reformacije. Članicu u ovom poglavlju promatraju različita granična područja od Istre do Prekmurja, Međimurja i Slavonije, tako Maja Čutić Gorup piše u svom radu »Promoters of Protestant Thought in the Principality of Pazin« (151–171) o djelovanju reformatora u Pazin-

skoj grofoviji, dijelu Istarskog poluotoka, koji je pripadao Habsburgovcima. Slovenski povjesničari Andrej Hozjan i Žiga Oman predstavljaju istraživanja temeljena na vrijeme reformacije na području današnje Slovenije, koja su nužna za razumijevanje hrvatskog slučaja. Tako Andrej Hozjan u svom istraživanu pod naslovom »Prekmurje (Districtus Transmuranus): Its Connections to the Counter-Reformation Period« (173–189), progovara o reformaciji među društvenom elitom i njihovu prelasku na katolicizam, osobito se osvrćući na djelovanje Zagrebačke biskupije koja je znatno utjecala na vjerska pitanja na tim prostorima. Žiga Oman u svom radu »The Dravsko Polje District of the Augsburg Confession – a Styrian Border Area During the Reformation Period and Its Connections to the Croatian Lands« (191–208) piše o plemstvu i stanovnicima Maribora i Ptuja, koji su živjeli na frekventnim putovima izloženi stalnom protoku ideja, ljudi i dobara tako da je bilo lako da se novo vjersko učenje proširi tim prostorom. Gene S. Whiting bavi se reformacijom u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, sjeveroistočnoj Sloveniji i jugoistočnoj Austriji u radu »The Reformation in Northwestern Croatia, Northeastern Slovenia and Southeastern Austria in Light of Aristocratic Connections« (209–230). Plemstvo na tim graničnim područjima bilo je glavni nositelj ideja reformacije, tako da autor kroz njihove veze promatra kako se na spomenutim prostorima širila reformacija. Osobitu pažnju posvetio je obitelji Zrinski i njihovim obiteljskim i drugim vezama s visokim plemstvom na tome prostoru. Također donosi i metode kojima su se koristili u širenju ideja reformacije. Na kraju cjeline nalazi se članak »The Process of the Reformation in the Trans-Drava Area of the Diocese of Pécs in the 16th Century« (231–248) autora Szabolcs Varge. U tome radu autor se pomiče na istok istražujući Pečušku biskupiju u 16. stoljeću, opisujući kako se jedna od najbogatijih katoličkih biskupija osula u vrijeme osmanske vlasti i bila zahvaćena reformacijom ranih 1550-ih godina kada je većina stanovništva najprije prihvatila luteranstvo, a zatim kalvinizma, pa čak i unitaristički nauk. Pišući o prostoru sjeverno i južno od Drave, prati tijekom migracija, trgovine i života općenito, da bi na kraju cijeli rad zaokružio intelektualnim i kulturnim napretkom tih dvaju područja Pečuške biskupije.

Posljednja cjelina naslovljena »Cultural Reformation« (249–282) posvećena je nekim pokušajima djelovanja reformacije na hrvatskim prostorima u 16. stoljeću. Hermann Ehmer, pišući o protestantskoj tiskari u Urachu, govori u svojoj raspravi »The Urach Printing Shop and its Significance for Croatian Literature: Production-Finance-Distribution« (251–261) o jedinstvenom pothvatu, podupiranom od Württemberškog vojvode i iniciranom od Primoža Trubara. Uraška tiskara bila je glavni medij širenja reformacije na području jugoistočne Europe tako da Ehmer piše o tiskanju knjiga, financiranju i teološkoj podlozi samog posla. Posljednji rad zbornika »The Adaptable Religious Politics on the Zrinski Estates during the Reformation« (263–282) rasprava je Nataše Štefanec kojom otvara pitanje determiniranosti i aspiracija obitelji Zrinski kod nastojanja širenja reformacije na njihovim posjedima. Dok historiografija prikazuje Zrinske kao zagrižene protestante, Štefanec vjeruje kako su oni zbog svoje regionalne adaptiranosti prihvaćali religijsku politiku prostora na kojima su se nalazili njihovi posjedi, što je opet ovisilo o zakonima i političkim okolnostima te obiteljskim interesima, uspoređujući Međimurje, gdje su proveli reformaciju, i Vinodol, gdje reformacije nije bilo.

Članci objavljeni u ovom zborniku tematski i metodološki zahvaćaju vrlo široko područje. Iako je izdavanjem ovoga zbornika otvorena jedna dosada marginalna tema u hrvatskoj

historiografiji, svakako je to nov poticaj za daljnja istraživanja reformacije u hrvatskim zemljama. Odlika je svih autora da u svojim raspravama ne zahvaćaju usko područje hrvatskih zemalja, nego reformaciju na tom prostoru sagledavaju u širem srednjoeuropskom kontekstu i povijesti jugoistočne Europe 16. stoljeća, čime smještaju hrvatske zemlje u kulturološki krug zapadnog kršćanstva, no ovaj put ne katoličkoga nego reformacijskoga.

Daniel Patafta